http://dx.doi.org/10.18778/7969-165-4.03

GRZEGORZ MICHALSKI*

Dla nauczycieli i uczniów. Działalność wydawnicza Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w latach 1921–1939

Funkcjonujące w okresie Drugiej Rzeczypospolitej związki zawodowe nauczycieli z jednej strony troszczyły się o swych członków, udzielając im koniecznej opieki prawnej i niezbędnej pomocy materialnej, z drugiej natomiast wywierały wpływ na organizację szkolnictwa i oświaty oraz dążyły do podniesienia godności stanu nauczycielskiego, a także podejmowały szereg działań, które tworzyły warunki do uzupełniania przez nauczycieli wiedzy oraz doskonalenia umiejętności pedagogicznych. Do osiągnięcia tak nakreślonych zadań wykorzystywano różnorodne środki działania: urządzano zebrania członków, uruchamiano wyspecjalizowane agendy porad prawnych, tworzono fundusze zapomogowe, współpracowano z władzami samorządowymi i państwowymi oraz towarzystwami naukowymi i oświatowymi, prowadzono wykłady i kursy naukowe, zakładano także biblioteki oraz inicjowano i administrowano akcją wydawniczą. Spośród wszystkich działających w dwudziestoleciu międzywojennym organizacji nauczycielskich tylko dwie powołały do życia profesjonalne oficyny wydawnicze. Związek Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) zawiązał w 1921 r. spółkę akcyjną „Nasza Księgarnia”[1], natomiast Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSW) zarejestrowało w 1924 r. koncern wydawniczy „Książnica-Atlas”, który powstał z połączenia działającej od 1916 r. „Książnicy Polskiej TNSW” i Wydawnictwa

* Dr hab. prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Kierownik Katedry Historii Wychowania i Pedeutologii, 91-408 Łódź, ul. Pomorska 46/48.

[1] ZNP powstał w 1930 r z połączenia już wcześniej działającego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych i Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich. Zob. S. Michalski, *Pierwszy okres działalności*, [w:] *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905−1985*, Warszawa 1986, s. 107.

Kartograficznego „Atlas”[2]. Tym samodzielnym przedsiębiorstwom, które w pewnym zakresie były zależne od ich pomysłodawców, bo wydelegowywali oni swoich przedstawicieli do pracy w zarządach i radach nadzorczych, powierzono wprowadzanie na rynek księgarski z odrębnym logo dzieł pedagogicznych i poradników metodycznych, literatury dla dorosłych, różnego rodzaju broszur, podręczników szkolnych oraz książek dla dzieci i młodzieży. Nie zlecono natomiast wydawania czasopism i innych druków okazjonalnych adresowanych do nauczycieli i uczniów, co dalej stanowiło domenę powołanych wewnątrz tych organizacji wyspecjalizowanych struktur zajmujących się wszystkimi sprawami związanymi z tego rodzaju publikacjami[3].

Z badań przeprowadzonych przez Ninę Kraśko wynika, że na tle innych związków zawodowych funkcjonujących w Polsce w latach 1918−1939, organizacje nauczycielskie, jako bezpośredni edytorzy, wprowadziły pod własnym szyldem na rynek księgarski relatywnie dużo wydawnictw[4]. Jedną z tych organizacji było Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (SChNNSP)[5], dla którego działalność w tym obszarze stanowiła bardzo ważną formę aktywności, gdyż umożliwiała propagowanie nie tylko wśród członków własnych koncepcji i działań, ale także kształtowanie u nich katolicko-narodowego poglądu na świat i rzeczywistość oświatową[6]. Rozwijając w tym kierunku inicjatywy, Stowarzyszenie koncentrowało się głównie na dostarczaniu czytelnikom czasopism organizacyjnych i pedagogicznych, periodyków dla dzieci i młodzieży oraz innych, niejednolitych pod względem formy i treści, publikacji. Te ostatnie ze względu na swój często okazjonalny charakter nie staną się przedmiotem dalszego zainteresowania[7].

---

[2] Zob. K. Szymczak, *Wydawnictwa Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych w latach 1884−1916*, [w:] *Orientacje i kierunki w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2009, s. 247−254; J. Szafran, *Dla dobra polskiej szkoły. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i jego funkcje społeczno-oświatowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2010, s. 157. TNSW powstało w 1919 r. ze zjednoczenia Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych działającego w Galicji od 1884 r. i Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, funkcjonującego na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim od 1905 r. Zob. np. J. Szafran, *Dla dobra polskiej szkoły*…, s. 78−79.

[3] Np. w Związku Nauczycielstwa Polskiego sprawami wydawnictw początkowo zajmował się Wydział Pedagogiczny. W 1930 r wyodrębniono z niego samodzielny Wydział Prasowy, który w 1933 r. został przekształcony w Wydział Wydawniczy. Jego zadaniem było zajmowanie się wszystkimi kwestiami związanymi z publikacjami. Zob. I. Michalska, *Organizacja działalności wydawniczej Związku Nauczycielstwa Polskiego w zakresie czasopism pedagogicznych w okresie międzywojennym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1990, nr 1, s. 88−89.

[4] N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2001, s. 11, 146.

[5] SChNNSP ukonstytuowało się w 1921 r., jako wynik zjednoczenia szeregu ugrupowań nauczycielskich o orientacji katolicko-narodowej, które wcześniej samodzielnie funkcjonowały w różnych dzielnicach Polski.

[6] J. Musielak, *Ku czemu dąży Stowarzyszenie*, „Nauczyciel Polski” (dalej: NP) 1938, nr 1, s. 3. Zob. też S. Mauersberg, *Orientacje ideologiczne w ruchu nauczycielskim w Polsce w latach 1918−1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1985, nr 2, s. 193−194.

[7] Charakteryzując kolejne periodyki SChNNSP, wykorzystano niektóre wcześniejsze ustalenia badawcze zawarte w książce: G. Michalski, *Działalność Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych 1921−1939*, Łódź 2001, s. 195−231.

Organem SChNNSP od początku jego istnienia był „Nauczyciel Polski”[8], który bezpłatnie przekazywano nauczycielom. Powołując to pismo do życia, przyjęto, że będzie miało do wykonania dwa zasadnicze zadania. Po pierwsze, utrzymywanie stałego kontaktu z czytelnikami i umożliwianie przepływu informacji między władzami Stowarzyszenia a członkami. Po drugie, propagowanie ideologii Stowarzyszenia oraz konsolidowanie opinii społecznej wokół istotnych zagadnień oświatowo-zawodowych. Przyjmując hasło: „Szkoła polska musi być ośrodkiem wychowania narodowego opartego na zasadach katolickich”, wskazano jednocześnie kierunek ideowy wszystkim publikacjom zamieszczanym na łamach pisma[9].

Przyjęta w pierwszych numerach „Nauczyciela Polskiego” struktura pisma nie ulegała w kolejnych latach poważnym zmianom. Co prawda wprowadzano nowe rubryki, lecz nie wpływały one w istotnym stopniu na wcześniejszy układ, a jedynie go rozwijały i czyniły bardziej zróżnicowanym. Podstawę tworzyły cztery główne działy. Pierwszy obejmował artykuły o treści zasadniczej, dotyczące między innymi spraw szkolnictwa i wychowania, interpretacji ustawodawstwa oświatowego, stosunków prawno-służbowych nauczycieli, sprawozdań z prac parlamentu obejmujących zagadnienia istotne dla nauczycielstwa, a także publikacje o charakterze programowym. Drugi dostarczał odbiorcom informacji o bieżącej działalności Zarządu Głównego, inicjatywach podejmowanych przez oddziały okręgowe oraz o aktywności kół. W dziale trzecim drukowano zwykle okólniki i rozporządzenia władz szkolnych, opatrzone najczęściej redakcyjnym komentarzem. Ostatni zawierał drobne wiadomości z dziedzin blisko związanych z pedagogiką, oświatą lub zawodem nauczyciela.

Większość rubryk, które wypełniały treści wymienionych działów, pojawiła się w pierwszych latach funkcjonowania „Nauczyciela Polskiego”. Były to: „Z Sejmu i Senatu”, „Kronika”, „Z życia Stowarzyszenia”, „Czasopisma i książki nadesłane” lub „Bibliografia”, „Z prasy”. Później doszły: „Nekrologia”, z czasem przemianowana

---

[8] Czasopismo początkowo ukazywało się jako organ Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego we Lwowie. Decyzja o jego przejęciu zapadła na I Założycielskim Zjeździe Stowarzyszenia, który odbył się w Krakowie w 1921 r. Ze względu na brak odpowiednio przygotowanego aparatu administracyjnego w Warszawie, siedzibie organizacji, redakcję pisma pozostawiono czasowo we Lwowie. Przeniesiono ją do Warszawy w maju 1922 r. Zob. NP, 1919, nr 1, s. 1; *Sprawozdanie Zarządu Głównego z działalności za rok 1931 i pierwsze dziesięciolecie SChNNSP*, Warszawa 1932, s. 29−30; *Od redakcji*, NP, 1922, nr 10, s. 1. W latach 1921−1923 pismo to ukazywało się jako dwutygodnik. W 1924 r., ze względu na trudności finansowe, zamienione zostało w miesięcznik. Dwa lata później władze Stowarzyszenia deklarowały zamiar przekształcenia periodyku ponownie w dwutygodnik. Jednak plany te urzeczywistniono dopiero w 1928 r. Od tego czasu przez następnych 11 lat pismo docierało do czytelników 1 i 15 dnia każdego miesiąca. W lipcu i sierpniu, z uwagi na przerwę wakacyjną, nie było drukowane. Nad całością prac związanych z wydawaniem „Nauczyciela Polskiego” czuwał Komitet Redakcyjny pod przewodnictwem prezesa SChNNSP. Bezpośrednie przygotowanie pisma do druku spoczywało w rękach redaktora odpowiedzialnego, który zamawiał i kompletował artykuły, decydując o zawartości treściowej i ostatecznym kształcie poszczególnych numerów. Stanowisko to w poszczególnych latach zajmowali: Ludwik Pierzchała (1921−04.1922), Aleksander Marczuk (05.1922–12.1924), Stanisław Glapiński (01.1925–04.1925), Henryk Maciejewski (05.1925–06.1930), Michał Siciński (07.1930–11.1930), Józef Jastrzębski (12.1930–04.1935), Stanisław Bońkowski (05.1935–02.1939), Antonina Tyszkowska (03.1939–06.1939).

[9] *Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego SChNNSP za rok 1933*, NP, 1934, nr 8/9/10, s. 16.

na „Z żałobnej karty", „Poradnik w sprawach prawno-służbowych", „Rozmaitości radiowe". Od 1927 r. zaczęto drukować roczne sprawozdania z działalności Zarządu Głównego, które – ze względu na ich obszerność – często zamieszczano w dwóch kolejnych numerach.

„Nauczyciel Polski" wyczerpująco informował swoich członków o wszelkich wydarzeniach, które miały miejsce w szeroko pojętym życiu społeczno-oświatowym. Do głównych problemów z tego zakresu należały: projekty ustaw szkolnych zgłaszane przez kolejnych ministrów, pragmatyka szkolna i dokonywane w niej zmiany, konsekwencje tzw. ustawy sanacyjnej, kształcenie i doskonalenie nauczycieli oraz regulacje w zakresie egzaminu praktycznego, szkoła wyznaniowa, edukacja mniejszości narodowych, kryzys szkolny[10].

Analizując miejsce „Nauczyciela Polskiego" w kształtowaniu opinii społecznej na temat oświaty i szkolnictwa, władze Stowarzyszenia tak o nim pisały: „Zmusza przeciwników do liczenia się z naszym stanowiskiem. Jego głos dociera do sfer kierowniczych administracji szkolnej. […] Pismo nasze uważane jest za reprezentanta nauczycielstwa, które pracuje nad wychowaniem młodych pokoleń w myśl zasad wyznawanych przez milionowe masy ludności polskiej pragnącej budować wielkość Rzeczypospolitej na podstawach kultury zgodnej z duchem Kościoła katolickiego i dążeniami naszego narodu"[11].

Nauczycielom chcącym zgłębiać swoją wiedzę pedagogiczną i doskonalić umiejętności dydaktyczno-metodyczne, Stowarzyszenie przekazywało również bezpłatnie czasopismo pod nazwą „Szkoła"[12]. Adresowano je szczególnie do tych, „którzy pracując z dala od największych centr oświatowych, zdani byli przeważnie na samych siebie"[13]. Nawiązując do roli, jaką odgrywał ten periodyk w przeszłości[14], na początku 1925 r. w artykule redakcyjnym Michał Siciński pisał:

---

[10] Zob. np. *Zagadnienia polityki oświatowej*, NP, 1924, nr 3, s. 1−3; *Reformy szkolne*, NP, 1925, nr 5, s. 2; *Ustawa o ustroju szkolnictwa*, NP, 1927, nr 10, s. 2; *Ustawa o ustroju szkolnictwa. Projekt rządowy*, NP, 1932, nr 3, s. 3−6; *Szkoła powszechna w projekcie ustawy o ustroju szkolnym*, NP, 1932, nr 4, s. 1−2; *Realizacja nowego ustroju szkolnego*, NP, 1932, nr 10, s. 3; *Pragmatyka nauczycielska*, NP, 1925, nr 12, s. 1−2; *Nowelizacja ustawy służbowej nauczycielskiej*, NP, 1927, nr 10, s. 4−5; *Groźna zmiana pragmatyki nauczycielskiej*, NP, 1932, nr 13, s. 1−2; *Nauczyciel jako główny czynnik rozwoju szkolnictwa powszechnego*, NP, 1922, nr 10, s. 3; *Zagadnienia edukacji narodowej*, NP, 1923, nr 5/6, s. 2−4; *Prezes Siciński o kształceniu nauczycieli*, NP, 1936, nr 16, s. 5; *W sprawie przepisów o praktycznym egzaminie na nauczycieli publicznych szkół powszechnych*, NP, 1929, nr 6, s. 1−2; *Uwagi nad przepisami egzaminu praktycznego*, NP, 1929, nr 5, s. 2; F. S., *Postulaty szkoły wyznaniowej w świetle naukowych badań*, NP, 1930, nr 2, s. 3; Cz., *O szkołę polską na kresach wschodnich*, NP, 1923, nr 1/2, s. 4; *Ustawa o szkolnictwie dla mniejszości narodowych*, NP, 1924, nr 9, s. 1; *O język urzędowy w szkołach*, NP, 1927, nr 6, s. 4; *Brońmy polskości szkolnictwa kresowego*, NP, 1928, nr 3, s. 3; por. także G. Michalski, *Obraz kryzysu szkolnictwa powszechnego lat trzydziestych XX wieku w czasopismach organizacji nauczycielskich*, [w:] W. Szulakiewicz, *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*, Toruń 2011, s. 219−232.

[11] *Sprawozdanie Zarządu Głównego z działalności Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych za rok 1935*, NP, 1936, nr 8, s. 3.

[12] Nad edycją pisma czuwał Komitet Redakcyjny, którym kierował M. Siciński. Redaktorem odpowiedzialnym w latach 1925−1928 była Ludwika Rogowska, w następnych dziesięciu latach Antonina Tyszkowska, a w 1939 r. ponownie zajmowane wcześniej stanowisko objęła L. Rogowska.

[13] *Od redakcji*, „*Szkoła*" (dalej: Sz) 1933, z. 1, s. 1.

[14] „Szkoła" została założona w 1868 r. we Lwowie z inicjatywy Karola Maszkowskiego. Od 1871 r. była organem lwowskiego Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (PTP). Rok 1909 przyniósł dodanie

„Dziś, obejmując redakcję „Szkoły" w 56. roku jej istnienia pragniemy prowadzić ją w myśl tych samych zasad i będziemy szczęśliwi, jeżeli zdołamy – śladem naszych poprzedników spełnić zadanie, jakie na nas ciąży, na zawodowej prasie nauczycielskiej, wobec wznoszącego się gmachu własnego szkolnictwa, które by odpowiadało duchowi narodu i potrzebom państwa"[15].

„Szkoła" zarówno ideowo, jak i personalnie – przez Komitet Redakcyjny i osobę jego przewodniczącego – ściśle związana była z „Nauczycielem Polskim", który – jak wcześniej wspomniano – głównie podejmował kwestie organizacyjne. „Szkoła" natomiast dużą wagę przywiązywała do zagadnień pedagogiczno-dydaktycznych i oświatowych. Według władz Stowarzyszenia dopiero obydwa czasopisma razem wzięte przekazywały wiedzę niezbędną polskiemu nauczycielowi w codziennej pracy[16]. Z pewnością te argumenty zadecydowały o tym, że od 1936 r. „Szkoła" stała się dodatkiem do „Nauczyciela Polskiego", zachowując własną odrębność w postaci tytułu, samodzielnego redaktora odpowiedzialnego i ciągłości numeracji kolejnych roczników.

Na zasadniczą strukturę pisma składały się następujące działy: „Pedagogika, psychologia, historia pedagogiki, dydaktyka z metodyką, higiena szkolna", „Szkolnictwo w Polsce i innych państwach", „Oświata pozaszkolna", „W klasie" lub „Z praktyki pedagogicznej", „Piśmiennictwo" (oceny i sprawozdania z książek, przegląd czasopism pedagogicznych oraz dla dzieci i młodzieży, zapiski bibliograficzne), „Sprawy samokształceniowe", „Dział różnej treści", „Wspomnienia pośmiertne", „Wiadomości potoczne i korespondencyjne", „Kronika". Nie wszystkie z wymienionych występowały w każdym zeszycie, ale pojawiały się na tyle często, że zaliczyć je można do stałych rubryk tego periodyku.

Zachęcając czytelników do współpracy z sekcjami naukowymi Stowarzyszenia, redaktorzy „Szkoły" na łamach czasopisma wiele miejsca poświęcili na popularyzację osiągnięć z dziedziny psychologii i pedagogiki eksperymentalnej, a także na prezentację nowatorskich kierunków w kształceniu i wychowaniu, zachęcając tym samym nie tylko do krytycznej ich oceny, ale także do wdrażania wybranych rozwiązań do własnej praktyki pedagogicznej, dzięki czemu stałaby się ona bardziej nowoczesna i atrakcyjniejsza dla uczniów[17].

---

podtytułu w brzmieniu: „Miesięcznik poświęcony sprawom wychowania w ogólności, a w szczególności szkolnictwu ludowemu". W 1922 r. wprowadzono do niego drobną zmianę, która polegała na wyeliminowaniu słowa „ludowemu" i zastąpieniu go terminem „powszechnemu". Wynikała ona z konieczności dostosowania nazewnictwa występującego w czasopiśmie do oficjalnie obowiązującego w oświacie. Tak zmodyfikowany podtytuł przetrwał do wybuchu drugiej wojny światowej. Po wejściu PTP w skład Stowarzyszenia redakcja „Szkoły" pozostała nadal we Lwowie, a nadzór nad sprawami wydawniczymi przejął nowo utworzony Oddział Lwowski, choć formalnie nie było ono jego organem. Mimo uchwalonego w grudniu 1922 r. na II Walnym Zjeździe SChNNSP wniosku o przejęcie pisma przez Zarząd Główny oraz umiejscowienie go w Warszawie, dopiero na początku 1925 r. doszło do realizacji tych zamierzeń. Od tego czasu stało się ono organem Stowarzyszenia. Zob. *Sprawozdanie z czynności Zarządu Głównego (za czas od powstania Stowarzyszenia, tj. 26 września 1921 do grudnia 1922)*, NP, 1923, nr 1/2, s. 6; *Sprawozdanie Zarządu Głównego z działalności za rok 1931 i pierwsze dziesięciolecie SChNNSP*, Warszawa 1932, s. 30.

[15] M. Siciński, *Z Nowym Rokiem*, Sz, 1925, z. 1, s. 4.

[16] *Uchwały XII Walnego Zjazdu delegatów*, NP, 1933, nr 13, s. 4.

[17] Zob. np. T. Szczerba, *Do źródeł szkoły pracy*, Sz, 1925, s. 57−59, 86−89; L. Jaxa-Bykowski, *Jakie badania z dziedziny pedologii może prowadzić nauczycielstwo szkół powszechnych*, tamże,

Z kolei omawiając w „Szkole" różne zagadnienia związane z wychowaniem dzieci i młodzieży, podkreślano konieczność oparcia tego procesu na wyraźnych podstawach narodowych i wierze katolickiej oraz wskazywano na obowiązek wykorzeniania obojętności religijnej, walkę z rozluźnieniem obyczajów i przejawami lenistwa. Promując zasady pedagogiki chrześcijańskiej, zwłaszcza te, które stanowią o tym, w jakim kierunku i jak kształtować charakter wychowanków, podpowiadano, aby w realizacji programów poszczególnych przedmiotów szkolnych wysuwać na pierwszy plan treści związane z religijnością, miłością bliźniego, ambicją i dumą narodową. W takim samym duchu ukazywano problemy dotyczące przygotowania nauczycieli do pracy pedagogicznej, koncentrując się przede wszystkim na wewnętrznym powołaniu do zawodu i sylwetce moralno-religijnej[18].

Twórcy „Szkoły" oddzielne treści kierowali do odbiorców pisma, którzy zainteresowani byli aktualnymi problemami związanymi z sytuacją w szkolnictwie, dyskusjami nad zmianami ustroju szkolnego oraz doskonaleniem programów nauczania. Z jednej strony podkreślano zalety funkcjonującego systemu oświaty w Polsce, z drugiej – odsłaniano wszystkie jego niedostatki, które w praktyce uniemożliwiają pełną realizację ideałów katolicko-narodowych. W tym kontekście recenzowano pojawiające się projekty reform oświatowych, a także oceniano wprowadzane przez władze państwowe zmiany w systemie szkolnym i materiale edukacyjnym[19].

1925, s. 222−227; L. R., *Plan Daltona*, tamże, 1926, s. 3−5; J. Dymek, *Znaczenie psychologii postaci dla pedagogiki*, tamże, s. 13−14; I. M. Schätzel, *Psychologia eksperymentalna a dzisiejsza szkoła*, tamże, 1927, s. 25−30, 49−57, 78−87; taż, *Parę praktycznych zagadnień z eksperymentalnej pedagogiki i psychologii młodzieży*, tamże, 1927, s. 183−187, 207−215, 244−251; S. Czarnecka, *Teoretyczne podłoże „Szkoły Pracy"*, tamże, 1928, s. 2−6; L. Jaxa-Bykowski, *Eksperyment w pedagogji*, tamże, 1928, s. 121−125, 154−160; S. Czarnecka, *System daltoński*, tamże, 1929, s. 3−17; R. Taubenszlag, *System daltoński – omówienie, główne zalety i wady*, tamże, 1930, s. 21−23; A Gawroński, *Istotne oblicze nowej szkoły*, tamże, 1930, s. 236−238; F. Śniehota, *Nowe teorie psychologiczne*, tamże, 1930, s. 97−104; tenże, *Nauka o tzw. konstytucjonalizmie i jej wpływ na problemy pedagogii współczesnej*, tamże, 1930, s. 25−30, 72−81; tenże, *Nowe teorie psychologiczne a pedagogika*, tamże, 1930, s. 225−230, 263−269, 295−301; I. Szymaniukówna, *Metoda jednostek – Unit plan*, tamże, 1932, s. 137−140, 177−181; F. Śniehota, *Ejdetyzm. Nowe teorie psychologiczne a pedagogika*, tamże, 1933, s. 89−105, 117−124; M. Mischke, *Formy szkoły pracy*, tamże, 1933, s. 99−105.

[18] Zob. np. L. Skoczylas, *Podstawy wychowania narodowego w szkole powszechnej*, Sz, 1925, s. 105−113; S. Wolski, *Kształcenie uczuć, miłość Boga i bliźniego*, tamże, 1926, s. 117−119; J. Ruczajówna, *Zagadnienia wychowania moralnego we współczesnej szkole polskiej*, tamże, 1927, s. 73−77, 102−106; S. Sarjusz-Wolska, *Znaczenie wychowania moralnego*, s. 89−95, 126−133; M. Zdziechowski, *Zagadnienie wychowania w dobie obecnej*, tamże, 1928, s. 209−219; J. Kornecki, *O wychowaniu narodowym*, tamże, 1928, s. 185−193; M. Górecka, *O polski ideał wychowania*, tamże, 1931, s. 105−110; K. Jędrzejewski, *Wychowanie religijno-moralne jako podstawa wychowania państwowego*, tamże, 1932, s. 226−236; A. Feilhauer, *Na marginesie wychowania moralnego*, tamże, 1934, s. 146−148; W. R., *Zadania nauczyciela-wychowawcy*, tamże, 1935, s. 87−94; A. Filhauer, *Dziecko a religia*, tamże, 1936, s. 57−62; Cz. Maliński, *Społeczna odpowiedzialność wychowawcza nauczyciela katolika*, tamże, 1936, s. 132−145, 158−167; J. Dziecioł, *O osobowość nauczyciela*, tamże, 1937, s. 81−88, 113−116; S. Kamiński, *Czynnik religijny w nauczaniu geografii*, tamże, 1939, s. 10−16.

[19] Zob. np. *Reforma szkolnictwa*, Sz, 1925, s. 217−221; *Ustawa o ustroju szkolnictwa*, tamże, 1925, s. 241−247; L. Rogowska, *Ustawy o ustroju szkolnictwa*, tamże, 1926, s. 73−78; M. Piekarski, *Projekt reformy szkolnej*, tamże, 1927, s. 1−4; A. Tyszkowska, *Kilka słów o naszych podręcznikach*

Odpowiadając na oczekiwania nauczycieli dotyczące doskonalenia umiejętności dydaktycznych, niemal w każdym zeszycie „Szkoły" zamieszczano teksty metodyczne, które zawierały nie tylko podstawowe informacje na temat istoty i struktury nauczania w poszczególnych klasach szkoły powszechnej, ale także dostarczały wskazówki na temat sposobów przeprowadzania lekcji języka polskiego, historii, geografii, matematyki, fizyki, muzyki czy wychowania fizycznego. Ich wykorzystanie w praktyce pedagogicznej umożliwiało nie tylko osiągnięcie założonych w programach celów kształcenia, ale przede wszystkim wywołanie zainteresowania uczniów przekazywanymi treściami, które stawało się źródłem motywacji do aktywnego poszukiwania wiedzy i samodzielnego rozwijania kompetencji praktycznych[20].

Pod koniec lat dwudziestych Stowarzyszenie wyszło z ofertą wydawania czasopisma *stricte* naukowego, pn. „Kwartalnik Pedagogiczny"[21]. W pierwszym numerze, datowanym na 1 lipca 1929 r., redakcja w słowie wstępnym w następujący sposób zachęcała do lektury nowego periodyku: „Nowe to wydawnictwo Stowarzyszenia będzie służyło rozpatrywaniu dróg, któremi kroczy obecnie nowoczesna pedagogja, rozwijająca się na podstawie nowych zdobyczy z dziedziny psychologii i innych nauk pomocniczych. »Kwartalnik Pedagogiczny« nie będzie specjalnie popierał żadnego z nowych kierunków, będzie je wszystkie rozpatrywał bezstronnie i oświetlał krytycznie. Większy nacisk położymy na to, czy i w jakiej mierze dane metody lub kierunki dadzą się zastosować w szkole polskiej jako odpowiednie dla polskiego dziecka, jego psychiki, usposobienia i charakteru narodowego"[22].

Już w pierwszym roku istnienia „Kwartalnika Pedagogicznego" pozyskano do stałej współpracy profesorów: Stefana Baleya, Ludwika Jaxę-Bykowskiego, Józefa Lewickiego, Bodgana Nawroczyńskiego, Eugeniusza Piaseckiego, Stefana Szumana oraz doktorów: ks. Mieczysława Dybowskiego, Irenę Pannenkową,

---

szkolnych, tamże, 1930, s. 155−157; *W sprawie projektów programów nauki wydanych przez Ministerstwo WRiOP*, tamże, 1930, s. 160−162; *Projekty nowych programów*, tamże, 1931, s. 50−57; W. Rogalczyk, *O nowy ustrój szkolny*, tamże, 1932, s. 65−68; M. Wachowski, *Uwagi uzupełniające do projektu programu dla szkół powszechnych*, tamże, 1933, s. 249−252.

[20] Zob. np. F. Hollitscher, *Lekcja fizyki i geometrii metodą szkoły pracy*, Sz, 1925, s. 126−129, 164−166; S. Poesłówna, *Rozbudzanie i rozwijanie myśli twórczej przy nauce języka polskiego*, tamże, 1925, s. 177−181; M. Polaczkówna, *Metoda nauczania geografii na podstawie atlasów*, tamże, 1925, s. 186−189, 230−232; L. Bandura, *Nowe drogi w nauczaniu historii*, tamże, 1926, s. 56−62; J. Sozański, *O wypracowaniach piśmiennych*, tamże, 1927, s. 187−191; E. Tomaszewski, *Wskazówki metodyczne przy nauce śpiewu w pierwszej klasie (pierwszy oddział)*, tamże, 1928, s. 72−75; M. Mischke, *O nowoczesnym nauczaniu kaligrafii*, tamże, 1931, s. 175−178; J. Kozłowski, *Nauka łączna w oddziale III*, tamże, 1933, s. 146−150; J. Flisak, *10 minut ćwiczeń codziennych. Realizacja nowego programu ćwiczeń cielesnych*, tamże, 1933, s. 254−260; B. Legierska, *Pomoce naukowe języka polskiego w I oddziale*, tamże, 1935, s. 148−151; S. Majdański, *Arytmetyka*, *praca dwójkami*, tamże, 1936, s. 11−12; W. Majdański, *Lekcja przyrody w kl. III (miasto)*, tamże, 1937, s. 65−69, 196−201; J. Majchrzak, *Lekcja śpiewu przy głośniku*, tamże, 1938, s. 93−95.

[21] Redaktorami pisma byli: Walenty Rogalczyk (1929−1934), Zygmunt Ziembiński (1934−1935) i Antonina Tyszkowska (1937−1938). Nad całością czuwał Komitet Redakcyjny, w skład którego wchodzili członkowie Sekcji Pedagogicznej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia.

[22] „Kwartalnik Pedagogiczny" (dalej: KP) 1929, nr 1, s. 3.

Antoniego Ryniewicza, Tadeusza Strumiłłę, Zygmunta Ziembińskiego, Zofię Narutowicz-Krassowską. W kolejnych latach dołączyli do nich profesorowie: Witold Rubczyński i Wiktor Wąsik, doktorzy: Ludwika Dobrzyńska-Rybicka, ks. Piotr Chojnacki, Stefan Frycz, Zofia Korczyńska, Jan Kuchta, ks. Karol Mazurkiewicz, Tadeusz Mikułowski, Bogdan Suchodolski, Marian Wachowski oraz Leon Dymek, Stanisław Sedlaczek, Ignacy Stein i Franciszek Śniehota. Swoje artykuły zamieszczali w nim także Stanisław Kot, Józef Chałasiński, Kazimierz Sośnicki[23]. Pomimo że ten zespół, w większości pracowników naukowych wyższych uczelni, zagwarantował wysoki poziom merytoryczny periodyku, nie cieszył się on dużym zainteresowaniem w środowisku nauczycielskim. Z powodu trudności finansowych, wynikających głównie ze zbyt małej liczby prenumeratorów, w 1936 r. nie wydrukowano ani jednego numeru pisma, a w 1938 r. po ukazaniu się zaledwie dwóch numerów, ale w postaci jednego tomu, podjęto ostateczną decyzję o jego likwidacji.

Wypracowany na początku działalności wydawniczej układ treści „Kwartalnika Pedagogicznego" obowiązywał przez cały okres jego ukazywania się. Zazwyczaj wypełniało go kilka rozpraw, po których następowały działy: „Z życia Sekcji Pedagogicznej" i „Z piśmiennictwa" (omawiano w nim zawartości książek i czasopism polskich oraz zagranicznych). Całość każdego numeru zamykało streszczenie w języku francuskim.

Przedstawiane na łamach „Kwartalnika Pedagogicznego" wyniki badań pedagogicznych koncentrowały się wokół problematyki, która była kluczowa dla praktyki wychowania i kształcenia młodego pokolenia. Rozważano zagadnienie ideału wychowawczego, urabiania charakteru i woli wychowanków, roli środowisk społecznych w socjalizacji jednostki, wpływu wychowania fizycznego na rozwój moralny dziecka[24]. W ujęciu tradycyjnej dydaktyki ukazywano specyfikę nauczania poszczególnych przedmiotów, wskazując na zasadnicze elementy procesu kształcenia oraz zasady prowadzenia lekcji. Prezentowano także nowe kierunki nauczania, które zrywały z systemem klasowo-lekcyjnym, ukazując ich zalety

---

[23] Niektóre artykuły zamieszczane w tym czasopiśmie opublikowano także w formie oddzielnych książeczek pod szyldem serii pn. „Biblioteka »Kwartalnika Pedagogicznego«". W latach 1930−1935 kolejno wydano: W Rubczyński, *O warunkach zbliżania się do ideałów kultury*; B. Suchodolski, *Idea postępu. Z zagadnień kultury współczesnej*; F. Śniehota, *Charakter i typy jedynaków*; S. Szuman, *Podstawowe zagadnienia konstrukcji i wypełniania karty indywidualności*; H. Winkler, *Seria testów do badań psychologicznych dzieci wstępujących do szkół*; J. Kuchta, *Rozwój psychiczny młodzieży a praca szkolna*; S. Kot, *Podstawy historyczne współczesnej organizacji szkół akademickich*; J. Kuchta, *Rozwój psychiczny dziecka wiejskiego*; L. Jaxa-Bykowski, *Próba charakterystyki naszej młodzieży w związku z postulatami wychowania narodowego*; S. Studencki, *Psychologia porównawcza narodów w świetle najnowszych badań*.

[24] Zob. np. I. Pannenkowa, *Nasze zadania wychowawcze*, KP, 1929, nr 1, s. 27−51; L. Jaxa-Bykowski, *O polski ideał wychowawczy*, tamże, 1930, nr 2, s. 103−106; I. Pannenkowa, *Wychowanie państwowe czy narodowe*, tamże, 1930, nr 3, s. 237−252; W. Rubczyński, *Praca nad umysłowością, wolą i charakterem*, tamże, 1931, nr 1, s. 1−35; A. Dobrzyńska-Rybicka, *Z socjologii kierownictwa*, tamże, 1932, nr 1, s. 1−11; ks. B. Kulesza, *Katolicki pogląd na cel wychowania*, tamże, 1933, nr 2, s. 137−156; S. Ubysz, *Ćwiczenia cielesne jako czynnik wychowania moralnego*, tamże, 1933, nr 3−4, s. 300−317; K. Sośnicki, *Najogólniejsze idee wychowawcze a kierunek polityczny państwa*, tamże, 1935, nr 1, s. 1−23.

i wady[25]. Omawiano także różne typy instytucji edukacyjnych, które funkcjonowały w przeszłości oraz dawną myśl pedagogiczną, która pozostając nadal aktualna, mogła stawać się źródłem inspiracji do kształtowania praktyki edukacyjnej i rozwiązywania pojawiających się w niej trudności[26]. Z kolei zapoznając z problemami z dziedziny psychologii, referowano wyniki badań prowadzonych nad psychiką oraz charakterem dzieci i młodzieży, opisywano metody poznawania ucznia, które nauczyciel powinien wykorzystywać w pracy szkolnej i pozaszkolnej, portretowano przypadki dzieci trudnych do wychowania, a także tworzono ich klasyfikacje, podejmowano próby charakterystyki i typologii jedynaków[27].

Kolejne tytuły wydawanych przez SChNNSP periodyków dla nauczycieli nie miały już charakteru i zasięgu ogólnopolskiego. Ich edycją zajmowały się terenowe struktury Stowarzyszenia, które ograniczyły kolportaż wyłącznie do członków z danego regionu.

Takim czasopismem była „Szkoła Śląska"[28], która powołana została w 1922 r. w Katowicach przez Zarząd Główny Związku Nauczycieli na Górnym Śląsku, a rok później po wstąpieniu tej organizacji do Stowarzyszenia stała się organem Śląskiego Oddziału SChNNSP. W 1927 r. redakcję przeniesiono do Cieszyna, a w roku 1932 z powrotem jej siedzibą stały się Katowice.

Jak wskazywały informacje zamieszczone na okładce „Szkoły Śląskiej", była ona miesięcznikiem zawodowym i pismem poświęconym sprawom wychowania w ogólności, a szkolnictwu powszechnemu w szczególności. Na początku lat trzydziestych „Szkoła Śląska" dopracowała się stałego układu treści, na który

---

[25] Zob. np. B. Nawroczyński, *Dynamika zainteresowań*, KP, 1929, nr 1, s. 3−18; tenże, *Podawanie i poszukiwanie*, tamże, 1930, nr 1, s. 1−17; B. Suchodolski, *Uwagi krytyczne o systemie daltońskim*, tamże, 1930, nr 3, s. 217−236; J. Pieter, *Twórczość pedagogiczna J. Deweya*, tamże, 1931, nr 2, s. 141−166; nr 3, s. 241−270; K. Sośnicki, *Jerzy Kerschensteiner*, tamże, 1933, nr, 1, s. 59−87; J. Jędrychowska, *Poglądy pedagogiczne i praktyka wychowawcza Petersena*, tamże, 1933, nr 2, s. 195−219; Z. Korczyńska, *John Lancaster Spalding*, tamże, 1935, nr 2−3, s. 146−154; L. Chmaj*, Granville Stanley Hall jako twórca psychologii dziecka i pedagog*, tamże 1937, nr 1−2, s. 33−53.

[26] Zob. np. M. Wachowski, *Wychowanie narodowe w okresie niewoli*, KP, 1929, nr 2, s. 39−55; W. Wąsik, *Znaczenie Froebla w historii pedagogiki i czasach obecnych*, tamże, 1932, nr 3−4, s. 229−279; S. Kot, *Podstawy historyczne podstawy współczesnej organizacji szkół akademickich*, tamże, 1933, nr 1, s. 1−16; Ł. Kurdybacha, *Pedagogika szlachecka w XV i XVII w. w świetle instrukcji rodzicielskich*, tamże, 1933, nr 2, s. 88−111.

[27] Zob. np. S. Szuman, *Znaczenie dzienników młodzieży jako źródła poznania jej psychiki oraz metoda korzystania z tego źródła*, KP, 1930, nr 2, s. 107−132; F. Śniehota, *Charakter i typy jedynaków*, tamże, 1931, nr 3, s. 223−240; nr 4, s. 333−368; P. Chojnacki, *O doniosłości niektórych funkcji psychicznych dla wychowania*, tamże, 1931, nr 4, s. 328−332; S. Szuman, *Podstawowe zagadnienia konstrukcji i wypełniania karty indywidualności*, tamże, 1932, nr 2, s. 85−124; H. Winkler, *Seria testów do badań psychologicznych dzieci wstępujących do szkoły*, tamże, 1932, nr 2, s. 164−205; F. Śniehota, *Przyczynek do zagadnienia: „Kłamstwo dzieci i młodzieży" na podstawie ankiety w szkołach wydziałowych w Katowicach*, tamże, 1932, nr 3−4, s. 280−329; J. Kuchta, *Psychika dziecka wiejskiego*, tamże, 1933, nr 2, s. 157−194; S. Szuman, *Instynkty u człowieka*, tamże, 1934, nr 1, s. 1−27; S. M. Studencki, *Psychologia porównawcza narodów w świetle najnowszych badań*, tamże, 1935, nr 2−3, s. 105−145; nr 4, s. 179−275; W. Mielczarska, *Znaczenie przyzwyczajenia i przykładu w kształceniu woli*, tamże, 1937, nr 3−4, s. 79−92.

[28] Redaktorami naczelnymi pisma byli kolejno: Franciszek Śniehota (1922−1927), Rudolf Halfar (1927−1932) i Franciszek Śniehota (1932−1935).

składały się następujące rubryki: „Zagadnienia pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne i dydaktyczno-metodyczne", „Z praktyki szkolnej", „Głosy na czasie", „Z Sekcji Pedagogicznej", „Ustawy i rozporządzenia", „Nowe książki. Recenzje", „Czasopisma", „Sprawozdania kół", „Kronika", „Z karty żałobnej".

Artykuły do poszczególnych numerów pisma przygotowywali jego redaktorzy, nauczyciele i wizytatorzy szkolni. Zaznajamiały one czytelników między innymi z tematyką wychowania narodowego, religijnego, pedeutologiczną, omawiano problemy praktyki wychowania dzieci i młodzieży, wykorzystania psychologii w działalności szkolnej oraz dotyczycące wychowania fizycznego[29]. Niemal każdy numer zawierał przykładowe rozwiązania metodyczne różnych lekcji na wszystkich poziomach nauki w szkole powszechnej[30].

Redakcja „Szkoły Śląskiej dużą wagę przykładała do zamieszczania na łamach pisma informacji o bieżącej działalności terenowych kół SChNNSP. Drukowane sprawozdania miały z jednej strony świadczyć o zasięgu i żywotności Stowarzyszenia na Śląsku, z drugiej mobilizować te koła, które nie przejawiały większej aktywności. Zachęcano wszystkie jednostki organizacyjne oddziału do powoływania własnych korespondentów w celu regularnego przysyłania tekstów na temat odbytych zebrań, uroczystości i wycieczek[31].

O trudnościach utrzymania „Szkoły Śląskiej" na rynku wydawniczym świadczy decyzja VII Zjazdu SChNNSP z 1928 r., która zobowiązywała wszystkie oddziały do propagowania tego periodyku na własnym terenie. Jednak zmniejszająca się liczba członków Stowarzyszenia oraz rezygnacje z abonowania pisma przez prenumeratorów z innych regionów wymusiły w 1935 r. zaprzestanie jego druku.

Z inicjatywą wydawania własnego organu prasowego w 1928 r. wystąpił Pomorski Oddział Okręgowy SChNNSP. Nadano mu nazwę „Nauczyciel Pomorski"[32], choć często mówiono o nim potocznie „okólnik", ze względu na fakt, że zastąpił

---

[29] Zob. np. *Zadania i czynniki wychowania narodowego*, „Szkoła Śląska" (dalej: SzŚ) 1923, nr 13, s. 1−4; Z. Greń, *Kościół jako czynnik wychowawczy*, tamże, 1930, nr 2, s. 12−16; F., *O ideał polskiego wychowania*, tamże, 1931, nr 10, s. 321−322; J. Urbańczyk, *Zadania nauczyciela*, tamże, 1928, nr 12, s. 12−14; *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli*, tamże, 1929, nr 2, s. 9−11; M. Wachowski, *Przyszły nauczyciel polski*, tamże, 1934, nr 10, s. 233−237; J. Branny, *Kinematografia jako powód przestępczości nieletnich*, tamże, 1928, nr 2, s. 10−14; T. Wolf, *Alkoholizm a nasza młodzież*, tamże, 1929, nr 2, s. 1−9; J. Urbańczyk, *Dzisiejsza młodzież*, tamże, 1929, nr 11, s. 11−13; J. Juroszek, *Dyscyplina w szkole*, tamże, 1930, nr 3, s. 7−11; J. Jasiecki, *W jakich granicach może być metoda psychoanalityczna pomocą w wychowaniu i nauczaniu*, tamże, 1929, nr 11, s. 1−8; M. Furgalski, *Psychologia a podstawy lekcji*, tamże, 1929, nr 5, s. 12; I. Kaleta, *„Psychologia postaci" a nauka czytania i pisania*, tamże, 1930, nr 6−7, s. 174−178; tenże, *Osobowość dziecka i jej wychowanie*, tamże, 1931, nr 3, s. 65−66; W. Mazurek, *O zrozumienie idei wychowania fizycznego*, tamże, 1928, nr 1, s. 8−11; H. Ewich, *Coś o wychowaniu fizycznym*, tamże, 1930, nr 6−7, s. 178−181; F. Zamarski, *Cele i zadania wychowania fizycznego w szkole*, tamże, 1931, nr 2, s. 54−56.

[30] Zob. np. H. Malinowska, *Lekcja z języka wykładowego w oddziale II*, SzŚ, 1928, nr 1, s. 8−11; E. Szewczyk, *Lekcja z geometrii w klasie II*, tamże, 1929, nr 9, s. 19−21; L. Kania, *Lekcja przyrody w klasie IV*, tamże, 1930, nr 5, s. 153−155; A. K. Feilhauer, *Lekcja z nauki rysunków w klasie 7-mej (2 godziny)*, tamże, 1935, nr 5, s. 137−140.

[31] *Od Wydawnictwa*, SzŚ, 1927, nr 2, s. 22; *Komunikaty Zarządu Okręgowego*, tamże, 1932, nr 7, s. 272; *O usprawnienie funkcji sekretarza kół*, „Szkoła Śląska" 1932, nr 10, s. 383.

[32] Redaktorem pisma w latach 1928−1931 był Albin Nowicki, zaś w latach 1931−1934 Melchior Ryczakowicz.

wysyłane wcześniej przez Zarząd Oddziału do kół terenowych tzw. komunikaty[33]. Ukazujący się w Grudziądzu, jako miesięcznik, na swoich łamach, oprócz informacji organizacyjnych, zamieszczał treści związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela. Od początku istnienia współpracował ze środowiskiem nauczycielskim, które wspierało pismo przede wszystkim tekstami referatów i odczytów wygłaszanych na konferencjach powiatowych, rejonowych i zebraniach kół, ale także specjalnie przygotowywanymi artykułami i konspektami przeprowadzanych lekcji[34].

Struktura „Nauczyciela Pomorskiego" nie została raz na zawsze określona. Bardzo często zmianom ulegały nazwy rubryk, z niektórych po krótkim czasie rezygnowano, a na ich miejsce pojawiały się nowe. Do najczęściej występujących należały: „Referaty", „Metodyczno-praktyczne przyczynki", „Sprawy organizacyjne", „Sprawy służbowe", „Z życia naszych kół", „Wśród książek i nowych wydawnictw", „Kronika", „Skrzynka pocztowa", „Kącik prawniczy", „Z żałobnej karty".

Należy podkreślić, że ze względu na poważny udział nauczycieli w powstawaniu kolejnych numerów czasopisma publikowane w nim artykuły miały bardziej charakter praktyczny i popularny niż naukowy. Głównie koncentrowano się w nich na zagadnieniach wychowania religijnego dzieci i młodzieży, ogólnych problemach wychowawczych, wyjaśnianiu znaczenia wiedzy psychologicznej w pracy nauczycielskiej, kwestiach dydaktycznych i związanych z higieną szkolną[35].

Aby zapewnić „Nauczycielowi Pomorskiemu" stabilny byt finansowy, do składki członkowskiej stowarzyszeniowców z tego regionu kraju doliczano dodatkową opłatę. Dzięki temu zabezpieczano stałą liczbę czytelników. Mimo tej zapobiegliwości, na początku lat trzydziestych nakłady pisma zaczęły poważnie spadać, co w konsekwencji doprowadziło ·do jego zawieszenia w 1934 r., które trwało do wybuchu drugiej wojny światowej.

Cztery lata po ukazaniu się „Nauczyciela Pomorskiego" warszawskie koło SChNNSP wydało miesięcznik pod nazwą „Nauczyciel Warszawski"[36]. Z dumą pisano w nim: „Idąc za głosem ogółu, oddajemy numer pierwszy »Nauczyciela«, wyrażając jednocześnie pragnienie, ażeby on stał się nie tylko własnością, ale wspólnym wszystkich – dziełem"[37]. Zgodnie z formułą czasopisma podejmowano

---

[33] „Nauczyciel Pomorski" (dalej NPom) 1928, nr 1/2, s. 20.

[34] *Wskazania organizacyjne. Materiały dla „Nauczyciela Pomorskiego",* NPom, 1929, nr 3, s. 13−14.

[35] Zob. np. M. Ryczakowicz, *Religia a wychowanie*, NPom, 1929, nr 3, s. 6−13; *Walka z bezreligijnością*, tamże, 1930, nr 4, s. 131−132; I. Sarnowski, *Nowa szkoła jako czynnik wychowawczy, uwzględniający ideologię naszego Stowarzyszenia*, tamże, 1930, nr 10, s. 367−369; ks. J. W. J., *Idea misyjna i jej realizacja w szkole*, tamże, 1931, nr 7, s. 214−217; X. K., *Kara cielesna w szkole*, tamże, 1930, nr 2, s. 54−57; M. Ryczakowicz, *O karności w szkole*, tamże, 1930, nr 3, s. 99−104; tenże, *Dzieci upośledzone umysłowo w szkołach normalnych*, tamże, 1932, nr 4, s. 65−71; nr 5, s. 82−87; tenże, *Metody badań psychologicznych*, tamże, 1931, nr 7, s. 217−219; nr 8, s. 241−242; nr 9, s. 265−269; E. G. R., *Zastosowanie psychologii indywidualnej w rodzinie i szkole*, tamże, 1931, nr 8, s. 237−241; nr 9, s. 261−264; Z. Pawłowski, *Teoretyczne i praktyczne wskazówki do ćwiczeń słownikowych*, tamże, 1929, nr 10, s. 305; F. Gawarzycki, *Lekcja rachunków (algebry) w oddziale VII. Temat: Wprowadzenie pojęcia równania*, tamże, 1930, nr 1, s. 21−23; J. Kamrowski, *Nauczanie łączne a rachunki*, tamże, 1932, nr 3, s. 37−42; *Łamigłówki, krzyżówki na usługach nauczania przyrody*, tamże, 1934, nr 1, s. 7−10; B. Wytrążek, *Lekcja z higieny. Prawidłowa postawa przy siedzeniu*, tamże, 1930, nr 2, s. 63−65.

[36] Przez cały okres ukazywania się pisma redaktorem była Wacława Alwasowa.

[37] *Od Redakcji*, „Nauczyciel Warszawski" (dalej: NW) 1932, nr 1, s. 1.

na jego kartach sprawy oświatowe i zawodowe. Zagadnień pedagogicznych nie zaliczono do priorytetowych, stąd też takowe stosunkowo rzadko pojawiały się. Pierwsze strony pisma wypełniały niewielkich rozmiarów artykuły dotyczące szkolnictwa w ogóle lub na terenie Warszawy, przestrzegania prawa oświatowego przez władze szkolne różnych instancji, respektowania uprawnień nauczycieli, konsekwencji społecznych kryzysu szkolnego[38]. Końcowa część każdego zeszytu zawierała rubryki: „Z życia koła", „Sprawy bieżące" i „Dział samokształceniowy".

Choć „Nauczyciel Warszawski" nie podzielił losu podobnych wydawnictw ukazujących się na Śląsku i Pomorzu, to kłopoty finansowe spowodowały przerwę w jego druku w okresie od 1934 do 1936 r. Po wznowieniu wychodził co dwa miesiące, a od 1938 r. stał się kwartalnikiem.

Do grupy czasopism lokalnych Stowarzyszenia dołączył w 1937 r. „Siewca". Wychodził regularnie przez dziesięć miesięcy w roku. Ostatni jego numer zszedł z maszyny drukarskiej w czerwcu 1939 roku. Miesięcznik ten, mający swoją Redakcję przy Zarządzie Poznańskiego Oddziału SChNNSP, wysyłany był imiennie do wszystkich członków Okręgu. Posiadał trzy stałe rubryki: „Z szarych dni", „Życie organizacyjne" i „Z wydawnictw".

Już w artykule wstępnym wydawcy podkreślali, że periodyk będzie zajmował się głównie aktualnymi zagadnieniami ideowymi, przekazem informacji o nowych wydawnictwach, pracy społecznej i zadaniami Stowarzyszenia[39]. Zamieszczane w nim teksty miały na celu utrwalanie wśród nauczycielstwa wartości narodowych, a w jeszcze większym stopniu wartości religijnych. Dlatego nawoływano do przyjmowania pedagogiki katolickiej jako podstawy oddziaływań wychowawczych, prowadzenia katolickiego stylu życia, nabywania katolickich książek i wydawnictw, obrony kultury narodowej przed obcymi wpływami. Informowano również o działalności seminariów duchownych oraz zawiadamiano o dniach skupienia organizowanych przez Kościół i Akcję Katolicką[40].

Obok czasopism kierowanych do nauczycielstwa, SChNNSP wydawał również pisemka dla dzieci i młodzieży. Pierwsze z nich, mające nazwę „Młody Polak"[41], pojawiło się w 1925 r., dzięki inicjatywie Zarządu Śląskiego Oddziału Stowarzyszenia. Podtytuł wskazywał, że jest ono dwutygodnikiem ilustrowanym,

---

[38] Zob. np.: *Groźna sytuacja dla nauczycieli religii w nowej pragmatyce służbowej*, NW, 1932, nr 4−5, s. 8−9; *O godność nauczyciela*, tamże, 1932, nr 6; s. 4−6; *Czy zastępca kierownika jest potrzebny?*, tamże 1933, nr 4−5, s. 7−9; *Nadużycia w Radzie Szkolnej st. m. Warszawy*, tamże, 1937, czerwiec, s. 4−6; *Przywrócić normalne warunki*, tamże, 1938, maj−czerwiec, s. 1−5; *O atmosferę moralną w pracy nauczycielstwa stolicy*, tamże, 1938/1939, grudzień−styczeń−luty, s. 1−4.

[39] *Słowo wstępne*, „Siewca" (dalej: S) 1937, nr 1, s. 1.

[40] Zob. np.: B. Ikert, *Wychowanie nowego człowieka w szkole i w rodzinie na podstawach chrześcijańskich i narodowych*, S, 1937, nr 3, s. 19−20; *Apostolstwo dobrej książki*, tamże, 1938, nr 9; ks. W. Burian, *O polski ideał wychowawczy*, tamże, 1938, nr 10, s. 117−123; *Nawracanie katolików na katolicką wiarę*, tamże, 1939, nr 1, s. 5−7; I. Stein, *Znaczenie Encykliki Piusa XI „O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży"*, tamże, 1939, nr 3, s. 25−27; St. St., *Szkoła wedle nauki Kościoła i uchwał I Synodu*, tamże, 1939, nr 3, s. 31−33.

[41] Jego redaktorami odpowiedzialnymi byli: Mieczysław Ładysz (1925−1927), Stanisław Kisieliński (1927−1928), Rudolf Kopp (1928−1930), Andrzej Michana (1930−1931), Franciszek Śniehota (1931− przez miesiąc), Jan Paszenda (1931−1933), Józef Kumorek (1934−1935), Antonina Tyszkowska (1936−1939). Od 1936 r. „Młodego Polaka" reprezentowała z ramienia SChNNSP Maria Niklewiczowa.

przeznaczonym dla polskiej młodzieży szkolnej. W okresie od 1925 do 1933 roku redakcja periodyku mieściła się w Katowicach, a przez następne dwa lata, po przekazaniu pisemka kołu w Rybniku − w tym właśnie mieście. Od roku 1936 przejął je Zarząd Główny Stowarzyszenia w Warszawie. Wtedy też zmieniono podtytuł na „Dwutygodnik dla dzieci i młodzieży". Mimo że od początku istnienia starano się uczynić z periodyku wydawnictwo o charakterze ogólnopolskim, to dopiero usytuowanie redakcji przy władzach centralnych Stowarzyszenia zagwarantowało mu ten status[42].

Pod koniec lat dwudziestych „Młody Polak" uzupełniony został specjalnym dodatkiem adresowanym do dzieci młodszych. Po przeniesieniu redakcji pisemka do stolicy wspomniana wkładka ze względów finansowych powróciła na swoje miejsce dopiero po roku[43].

Do periodyku teksty przekazywali m.in.: Mieczysław Czerski, Michał Gładysz, Marian Kantor-Mirski, Edward Kłoniecki, Maria Studnicka, Mieczysław Wargowski, Tadeusz Wolf, Józef Załęski oraz profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego – Ignacy Chrzanowski i Witold Rubczyński.

Na przestrzeni lat struktura „Młodego Polaka" ulegała licznym zmianom. O ile w początkowym okresie zawierał on, oprócz opowiadań, legend i wierszy, rubryki: „Z wędrówki po Polsce" przemianowaną na „Znasz ten kraj?", „Wesoły kącik", „Rozrywki umysłowe" i „Z życia sportowego", to po kilku latach dołączyły do nich – „Obrazki sceniczne", „Ciekawe książki", „Skrzynka pocztowa", „Kącik Bolka-Majsterka", „Kącik pilnych panienek" oraz konkursy.

W każdym numerze znajdowały się treści moralne, religijne i patriotyczne[44], które dodatkowo wzmacniano hasłami, wyznaczającymi czytelnikom kierunek zachowań w codziennym życiu: *Módl się i pracuj*, *a będziesz szczęśliwy*, *Ucz się pilnie – a przysłużysz się Ojczyźnie*, *Mimo powodzeń lub przeciwności*, *bądź skromnym*, *poważnym*, *sumiennym.*

W „Młodym Polaku" zamieszczano artykuły z zakresu geografii, etnografii i przyrody. Zachęcano także do uprawiania sportów, przestrzegania higieny, dbałości o zdrowie. Przekazywano również informacje na temat bieżących wydarzeń w kraju, w tym o obywatelskim obowiązku wspierania armii oraz ćwiczeniach wojskowych[45].

---

[42] *Słowo wstępne*, „Młody Polak" (dalej: MP) 1925, nr 1, s. 1.

[43] *Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego za rok 1936*, NP, 1937, nr 8, s. 2; *Sprawozdanie… za rok 1937*, NP, 1938, nr 10, s. 6.

[44] Zob. np. W. Bełza, *Cnoty kardynalne*, MP, 1925, nr 3, s. 6; J. Piasecka, *O prawość charakteru*, tamże, 1930, nr 6, s. 82−83; J. Bożymir, *Zwalczaj wady – po jednej*, tamże, 1932, nr 1, s. 5−6; E. K., *Brzydź się oszczerstwem*, tamże, 1933, nr 4, s. 51; R. K., *Św. Kinga*, tamże, 1925, nr 2, s. 6−7; W. Ogończyk-Godziszewski, *Matka Boska Gromniczna*, tamże, 1927, nr 2−3, s. 31; E. Kłoniecki, *Boże Ciało*, tamże, 1930, nr 11−12, s. 185−186; H. Radowiecki, *Na „Majowe"*, tamże, 1932, nr 8, s. 115; W. Bełza, *O celu Polaka*, tamże, 1925, nr 3, s. 10; T. Wolf, *Pamiątki narodowe – to rzecz święta*, tamże, 1927, nr 4, s. 56; A. R., *Lwów. Twierdza polskości i skarbiec kultury narodowej*, tamże, 1927, nr 5, s. 59−62.

[45] Zob. np. S. E., *Pszczyna*, MP, 1925, nr 4, s. 8−10; E. Grodecka, *W Krakowie*, tamże, 1926, nr 17, s. 208−210; G. Morcinek, *Uroda Ziemi cieszyńskiej*, tamże, 1928, nr 6, s. 58; T. Tatarkiewiczowa, *Dziennik podróży do Brazylii*, tamże, 1936, nr 1, s. 8−9; nr 2, s. 20−21; S. Udziela, *Podania ludowe*

Do czasu przeniesienia wydawnictwa do Warszawy szata graficzna czasopisma była niezwykle skromna. Jednobarwna okładka w tonacji granatowej, brązowej, fioletowej, szarej lub brązowej mieściła w sobie czarno-białą zawartość. Później pojawiła się barwna oprawa zeszytu z kolorowymi elementami zdobiącymi jego wnętrze.

W latach trzydziestych zaczęto przystosowywać treści „Młodego Polaka" do wymagań szkolnego programu nauczania. W wyniku tych działań od roku 1936/1937 decyzją Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego stał się on czasopismem dopuszczonym do użytku szkolnego dla uczniów klas wyższych szkoły powszechnej[46].

Jesienią 1937 r. w wyniku usamodzielnienia przez Zarząd Główny SChNNSP dodatku do „Młodego Polaka" pojawił się oddzielny periodyk pn. „Dzwonki"[47] – dwutygodnik przeznaczony dla dzieci z klas I−IV szkoły powszechnej. Pomimo że pisemko to skierowano do najmłodszych, rzadko występowały w nim barwne ilustracje. Najczęściej były one czarno-białe lub podkolorowywane na zielono, różowo, czerwono, pomarańczowo lub niebiesko. Teksty do kolejnych numerów przygotowywali: Maria Buyno-Mastyńska, Maria Dynowska, Janina Kostro, Alina Kwiecińska, Janina Olszewska, Maria Prokopowiczowa, Stanisław Strugarek, Anna Wajdowa, Maria Wardasówna i inni.

Na łamach „Dzwonków" zamieszczano głównie wierszyki i powiastki, które wprowadzały dzieci w problematykę świąt kościelnych i państwowych oraz rocznic wydarzeń historycznych istotnych dla narodu polskiego, a także teksty ukazujące piękno przyrody, propagujące higienę, rozbudzające zamiłowanie do uprawiania sportów[48]. Od czasu do czasu czytelnicy mogli obcować z rubryką rebusów i zagadek, robótek ręcznych oraz tekstów nowych piosenek.

Trzecim i jednocześnie ostatnim periodykiem SChNNSP dla młodego pokolenia było „Dziecko Pomorza", które wydawał od 1929 r. Pomorski Oddział Stowarzyszenia w Grudziądzu[49]. Dwutygodnik zaadresowano do dzieci i młodzieży zamieszkujących Pomorze. Po zmianie nazwy pisemka w połowie 1930 r., przyjęło ono tytuł – „Od Naszego Morza". Redakcja zastosowała ten zabieg w celu przekształcenia periodyku z lokalnego w czasopismo posiadające odbiorców na

---

o pierwszych mieszkańcach ziemi krakowskiej, tamże, 1926, nr 10, s. 87−90; M. Wargowski, *Zabawy zapustowe w dawnej Polsce*, tamże, 1927, nr 4, s. 42−44; S. Eljasz-Radzikowski, *Świstaki w Tatrach*, tamże, 1926, nr 4, s. 11−13; R. Rz., *Odlot ptaków*, tamże, 1929, nr 16, 250; E. Kłoniecki, *Pszczoły*, tamże, 1931, nr 12, s. 182; *Zachęcanie do sportów. Przykład gry, zabawy „Najazd"*, tamże, 1925, nr 4, s. 16; S. Kisieliński, *O biegach i sławnych biegaczach*, tamże, 1926, nr 17, s. 217−218; *Chodzenie na nartach*, tamże, 1937, nr 10, s. 10; S. Kisieliński, *Jak wzmacniać zdrowie*, tamże, 1926, nr 6, s. 15; tenże, *Z dziedziny kultury ciała. Zimowe sporty*, tamże, 1927, nr 6, s. 85; *Nie bój się wody*, tamże, 1932, nr 1, s. 11; ZKL, *Kto ma najzdrowsze zęby*, tamże, 1937, nr 8, s. 126−127.

[46] *„Młody Polak" rozwija się*, NP, 1937, nr 4, s. 10.

[47] Redagował je ten sam zespół, który przygotowywał do druku „Młodego Polaka".

[48] Zob. np. M. L., *Królowa warzyw*, „Dzwonki" 1937, nr 2, s. 20; M. Dynowska, *Wiewióreczka*, tamże, 1937, nr 2, s. 23; M. Prokopowiczowa, *Święconko Zosi*, tamże, 1938, nr 16, s. 243; Z. Kelus-Lipkowska, *Białe siostry*, tamże, 1938, nr 18, s. 274; E. G., *W zaduszki*, tamże, 1938, nr 5, s. 70; M. Prokopowiczowa, *Kołysanka Matki Boskiej*, tamże, 1938, nr 8, s. 113; HWK, *Mucha-smolucha*, tamże, 1939, nr 16, s. 231.

[49] Pisemko redagował Albin Nowicki, początkowo przy pomocy Mieczysława Burka, a później przy wsparciu stałych współpracowników z terenu całego kraju.

terenie całej Rzeczypospolitej. Zakładano, że będzie się ono cieszyło zainteresowaniem nie tylko uczniów szkół powszechnych, średnich i zawodowych, ale również młodzieży pozaszkolnej[50]. We wszystkich zeszytach drukowano artykuły, opowiadania, baśnie, legendy i wierszyki o tematyce morskiej. Do stałych rubryk należały: „Wesoły kącik", „Skrzynka listowa" i „Dział zagadek".

Czytelnikom „Od Naszego Morza" przedstawiano piękno polskiego Pomorza i Bałtyku, zapoznawano ich z wkładem dawnych Polaków na rzecz rozwoju tego regionu, przypominano o polskości tych ziem w wymiarze etnograficznym, językowym, gospodarczym i społecznym, ukazywano korzyści z posiadania dostępu do morza, szerzono wiedzę na temat Bałtyku i polskiego Pomorza, umacniano wiarę w siłę kraju poprzez ukazywanie budowy portu, floty handlowej i wojennej, wszczepiano umiłowanie do morza, zachęcano do zwiedzania polskiego wybrzeża oraz nawoływano do obrony stanu posiadania Polski nad Morzem Bałtyckim[51].

Na prośbę redakcji minister przemysłu i handlu Eugeniusz Kwiatkowski skreślił w 1930 r. list do czytelników „Od Naszego Morza", który zakończył następującymi słowami: „A więc kochajcie morze polskie, pracując dla niego w przyszłości, bo ono umie być wdzięczne i za pracę i za okazane serce"[52].

Czasopismo „Od Naszego Morza" niewiele ponad dwa lata ukazywało się pod szyldem Pomorskiego Oddziału Okręgowego SChNNSP. Z początkiem 1932 r. wydawnictwo to przeszło w ręce Zakładów Graficznych Bolesława Szczuki w Wąbrzeźnie. Należy przypuszczać, że nastąpiło to w wyniku niewywiązania się przez Oddział z płatności za usługi drukarskie w 1931 r., tj. w okresie, kiedy zaczęła spadać liczba prenumeratorów. Zgodnie z zawartą umową dotychczasowy merytoryczny opiekun periodyku miał nadal sprawować nad nim pieczę. Po upływie roku nowy właściciel pisemka dokonał zmiany na stanowisku redaktora naczelnego i przekształcił je w miesięcznik. W roku 1934 czasopismo zniknęło z rynku księgarskiego.

* * *

Skierowana do nauczycieli i uczniów oferta wydawnicza SChNNSP została całkowicie podporządkowana ideologii katolicko-narodowej. Co prawda wydawane dla tych odbiorów czasopisma przede wszystkim miały za zadanie propagowanie wychowania opartego na zasadach wynikających z tradycji narodowej i misji dziejowej Polski oraz nauki i nauczania Kościoła katolickiego, nie oznaczało to jednak, że nie podejmowały na swoich łamach innych zagadnień. Z przeprowadzonych badań wynika, że w pismach kierowanych do nauczycieli przekazywano bieżące informacje dotyczące wykonywanego zawodu, omawiano projekty oświatowe i nowatorskie koncepcje edukacyjne, a także publikowano gotowy materiał dydaktyczny w postaci przykładowych rozwiązań metodycznych dotyczących lekcji z różnych przedmiotów. Z kolei w periodykach adresowanych do uczniów upowszechniano wiedzę z różnych dziedzin nauki oraz zamieszczano wiadomości dotyczące różnych obszarów codziennego życia.

---

[50] NP, 1930, nr 16, s. 8.

[51] „Od Naszego Morza" 1930, nr 18 (okładka); NP, 1931, nr 5, s. 8.

[52] NPom, 1930, nr 11, s. 391.